

Islam i Tromsø

En nordnorsk religion

AV INE R. BRATSVEDAL

Hva er islams historie i Tromsø? Hvordan har muslimer i Tromsø tilpasset livet i nord til islam, og islam til livet i nord? Hvordan har islam blitt en nordnorsk religion? Jeg forsøker å kaste lys over disse spørsmålene gjennom feltarbeid, intervju og undersøkelser av skriftlige kilder, samt ved å dra veksler på perspektiver fra religionshistorikeren Thomas Tweed.

De første kjente muslimene kom til Tromsø på begynnelsen av 1980-tallet. Den første moskeen i byen ble startet i 1992. I 2012 var det 1107 medlemmer fordelt på to moskeer, ifølge tall fra Fylkesmannen. En del av disse medlemmene bodde ikke i Tromsø, men i omkringliggende områder som for eksempel Finnsnes og Bardufoss. Ikke alle muslimer er registrert i moskeene, så antallet muslimer i Tromsø og omegn er antakelig enda høyere. Gjennom muslimers tilstedeværelse i byen og i landsdelen i over 30 år har islam blitt en nordnorsk religion. I løpet av denne tiden har det blitt skapt en begivenhetsrik og mangfoldig historie om islam i Tromsø. Det å bo her byr på nye problemstillinger for mange muslimer. Enkelte utfordringer og opplevelser muslimer i Tromsø har hatt og har ligner nok på de som muslimer ellers i Norge og i andre ikke-muslimske land har møtt og møter, mens andre utfordringer og opplevelser er spesifikt knyttet til Tromsøs geografiske beliggenhet og sosiale særegenhet. I denne artikkelen vil jeg se på hvordan muslimer i Tromsø har tilpasset livet i nord til islam, og på hvordan de har tilpasset islam til livet i nord.

Empirien stammer hovedsakelig fra feltarbeid jeg gjorde i Tromsø fra 2011 til 2013. Brorparten er samlet inn via intervju. Jeg intervjuet i alt tretten personer, ni av disse var muslimer, og en av dem beskrev seg

selv som en ikke praktiserende muslim. Blant informantene var det seks kvinner og sju menn. I tillegg til intervjuene deltok jeg på arrangementer, både i regi av den muslimske studentforeninga, Universitetet i Tromsø og moskeene. Både observasjoner og samtaler på disse arrangementene var med på å gi nye perspektiver. Skriftlige kilder består av tidligere forskning, bygdebøker og byhistorier, avisartikler og arkivmateriale. Jeg fikk flere ganger tips av informanter om relevante skriftlige kilder.¹

Jeg vil analysere materialet ved hjelp av perspektiver fra religionsviteren Thomas A. Tweed som foreslår følgende religionsdefinisjon (2006: 54): «Religions are confluences of organic cultural flows that intensify joy and confront suffering by drawing on human and suprahuman forces to make homes and cross boundaries.» *Å skape hjem og krysse grenser* er en grunnstein i hans religionsteori. Religioner hjelper mennesker med å finne sin egen plass, de er med på å tegne opp hjemlige og offentlige rom, og konstruere private og kollektive identiteter (Tweed 2006: 75). Religioner kan fungere som klokke og kompass. Ifølge Tweed er orientering i tid og rom både en kollektiv og individuell prosess, og religiøse mennesker på ulike steder og tider bruker referanserammer som er både autosentriske og allosentriske for å kartlegge og bebygge og bebo stadig utvidende områder. Disse tre overlappende prosessene er en del av det å oppholde seg et sted, noe Tweed mener er noe man gjør aktivt. Disse teoretiske perspektivene var også til stede under innsamlingen av empiri, både gjennom spørsmål jeg stilte og det fokuset jeg hadde.

Den første og mest omfattende delen av denne teksten er en empirisk presentasjon av temaet. Her vil fokuset være den historiske bakgrunnen for islam i Tromsø og den utvikling og de utfordringer som har vært til stede her. I den siste delen av teksten vil jeg drøfte empirien i lys av Tweeds religionsdefinisjon for å forsøke å tydeliggjøre hvordan muslimer i Tromsø tilpasser livet i nord til islam og hvordan de tilpasser islam til livet i nord og på denne måten skaper en nordnorsk islam.

¹ En mer utførlig presentasjon av empirien finnes i Bratsvedal 2013.

BEGYNNELSEN I TROMSØ

Islam i Tromsø har en litt senere og annerledes start enn islam i andre byer i Norge.² I Oslo ble den første moskeen åpnet i 1974 (Vogt 2000: 15) og i Bergen i 1976 (Jacobsen 2009: 21). Begge disse stedene er fremveksten av islam et resultat av arbeidsinnvandring fra land med en stor andel muslimer. I Tromsø kommer de første kjente muslimene til byen i 1981. Da kommer fire voksne konvertitter (fra Spania og Sverige), fem barn og en geit kjørende i en Ford Transit. En av konvertittene hadde reist til fjellområdene i Pakistan og søkt råd fra en vis mann, og fått beskjed om å dra til en øy i nord. De kjørte derfor til Nord-Norge. De visste ikke hvilken øy de skulle til, og dro blant annet til Moskenes ettersom det hadde ordet moské i seg. Da de kom til Tromsø fikk de raskt høre om et kollektiv på Karlsøya som trengte folk.

Karlsøya hadde opplevd en tilflytningsstrøm i løpet av 1970-tallet, og det hadde blitt opprettet noe man kan kalle et motkulturelt samfunn. Enkelte av tilflytterne til Karlsøya mente at ideene og kulturen muslimene hadde med seg sto i strid med det som allerede fantes der. Men flere av innbyggerne konverterte til islam. Historikeren Håvard Bratrein skriver at etableringen av en «muslimsk koloni» på Karlsøya for noen medførte omdøping til navn som blant annet Abdullah, Fatima og Latifa, samt innføring av arabisk-inspirerte klesdrakter (1994: 171). Muslimene ble et synlig innslag i lokalsamfunnet på Karlsøya. I noen år var det en form for organisert islam på øya, og man forsøkte å bygge en moské der. Det kom også tilreisende muslimer, blant annet fra Pakistan, for å se på stedet hvor verdens nordligste moské skulle bygges.

Men moskeen på Karlsøya ble aldri bygd. De hadde kjøpt et sommerfjøs de skulle restaurere. I 1987 fikk de avslag på søknaden til kommunen fordi det ville bety å bygge et bedehus i et boligområde. Det muslimske samfunnet på øya ble også etter hvert preget av interne uoverensstemmelser og konflikter. Og for enkelte var konverteringen

² Om islam andre steder i Norge, se for eksempel Eli-Anne Vongraven Erikssen (2011), Christine Jacobsen (2009), Hege Irene Markussen og Richard Johan Natvig (2005), og Kari Vogt (2011).

en intens og relativt kortvarig prosess. Da jeg besøkte Karlsøya i 2013 var det kun én muslim som fortsatt bodde der.

MOSKEENE I TROMSØ

Muslimene på Karlsøya var med på å gi penger da det senere skulle startes en moské i Tromsø, og noen av de som var på Karlsøya og etterkommere av dem går i moskeene der i dag. En tydelig fremvekst av islam i Tromsø kom i etterkant av at Flyktningkontoret i Tromsø ble åpnet i 1986. Dette skjedde i forbindelse med statens bosetningsstrategi og de tok først imot iranske flyktninger. Før dette hadde kun et fåtall muslimske innvandrere kommet til Tromsø (Bratsvedal 2013: 38; Tjelmeland 1996). De første somaliske flyktningene kom til Tromsø i 1988 og 1989. I dag er de den største gruppen muslimer i byen. Denne gruppen ga raskt uttrykk for at de ønsket et sted å be.

I 1989 eller 1990 ble den første midlertidige moskeen i Tromsø opprettet. Den holdt til på det som den gang var Ungdommens Hus som lå på Bangsundbrygga. Dette var en provisorisk løsning som fungerte dårlig, ettersom lokalet også ble brukt til blant annet rockekonserter.

31. august 1992 ble Islamsk Senter Nord Norge (ISNN) registrert som en organisasjon. ISNN hadde ambisjoner om å være en moské for hele landsdelen, noe som også gjenspeiles i navnevalget. I 1993 hadde trosamfunnet 100 registrerte medlemmer. Etter oppstarten av ISNN fikk muslimer i Tromsø for første gang et eget lokale. Dette var et lite rom i det eldre bygget i det sørøstlige hjørnet av krysset hvor Fredrik Langes gate møter Vestregata i Tromsø sentrum. Det viste seg raskt at dette ikke var tilstrekkelig. Rommet ble overfylt på fredager, og det var vanskelig å dekke behovene til både menn og kvinner, da medlemmene ønsket at de skulle være adskilt. De begynte derfor å lete etter noe større, og i august 1993 flyttet de inn i Grønnegata 118B, hvor moskeen fortsatt befinner seg i dag.

ISNN har medlemmer fra mange land, men i dag består majoriteten av somaliere. Moskeen har et styre, og fra starten av var man opptatt av at dette skulle bestå av folk med ulike nasjonaliteter. Moskeen skulle virke samlende for alle muslimer i området og være en åpen og in-

kluderende arena. Det ble ordnet slik at *mawlid* (Muhammeds fødselsdag) kunne feires i moskeen og at sjiamuslimer kunne bruke moskeen i sine feiringer.³ Likevel var det noen medlemmer i ISNN som var motstandere av dette.

Helt siden starten har ISNN vært i en vanskelig økonomisk situasjon. Da de flyttet inn i Grønnegata var husleia på 8000 kr i måneden, og i 1993 fikk de utbetalt 17000 kr i støtte for hele året. Løsningen ble at de fikk penger av kommunen som hadde fått et tilskudd av UDI som skulle brukes på innvandrersisasjoner. Når kommunen besluttet å gi penger til ISNN som var en religiøs organisasjon ble dette begrunnet med at det også kunne ses på som en fadderorganisasjon for flyktninger og innvandrerkvinner. Moskeen mottok slik støtte helt til 2000, da hadde den nok medlemmer til å finansiere seg selv.

Driften av moskeen har vært basert på frivillighet. Imamen var ulønnet helt frem til 2006. I 2012 fikk han 5000 kr i måneden som lønn. Moskeen hadde samme imam fra 1994 til 2001. Siden 2001 har det vært en stor utskiftning av imamer. I 2012 hadde ISNN 735 registrerte medlemmer, ifølge tall fra Fylkesmannen.

I 2004 brøt en gruppe ut fra ISNN. 140 medlemmer foretok en felles utmelding. I forkant av dette hadde det vært uenigheter innad i moskeen. Dette gjaldt både hvordan den ble drevet og visjoner for fremtiden. Det finnes ulike forklaringer på hvorfor denne splittelsen skjedde. En forklaring er at det var på grunn av personlige uoverensstemmelser. Noen mener det var en naturlig utvikling ettersom antallet muslimer i Tromsø hadde vokst, og det ikke lengre var plass til alle i Grønnegata. Dette synet kommer også frem ved at ISNN ofte blir omtalt som lillemoskeen. En annen forklaring er at de to grupperingene hadde ulik ideologi, og at den gruppa som brøt ut var kritisk til sufisme og sjiamuslimer, noe som sto i kontrast med den åpne og tolerante linjen man forsøkte å jobbe seg frem til i ISNN (Bratsvedal 2013: 51). Denne splittelsen betyr naturligvis ikke at det etter dette kun er enighet og harmoni på ISNN, man kan fortsatt snakke om uenigheter mellom ulike personer, nasjonaliteter, retninger og ideologier der.

³ Jeg deltok på *mawlid*-feiringen i moskeen i 2013.

De som brøt ut av ISNN startet Tromsø Islamske Senter (TRIS). TRIS ble startet i 2004, men de fikk ikke et eget lokale før i 2005. I 2006 endret de navn til Alnor Senter i forbindelse med at de ble gjort om til en stiftelse. Denne stiftelsen ble startet av daglig leder i Alnor, Sandra Maryam Moe, og styreleder i Alnor, Hussein Aldoudi. Moskeen har medlemmer fra mange ulike land, blant annet marokkanere, palestinere, afghanere, svensker og nordmenn, men moskeen er hovedsakelig drevet av konvertitter. Alnors styreleder driver en muslimsk barne- og ungdomsskole i Sverige og denne skolen er i likhet med Alnor knyttet til Alrisalah.⁴ Alrisalah Skandinavia er en stiftelse som er opprettet i Saudi-Arabia for å støtte og styrke islamsk infrastruktur i Skandinavia, og generalsekretæren av denne stiftelsen har vært på besøk hos Alnor i Tromsø. I 2012 hadde Alnor 372 medlemmer registrert hos Fylkesmannen.

Også Alnor har hatt stor utskifting av imamer. Moskeen har problemer med å finne kvalifiserte folk. Oppgaven imamen hadde under feltarbeidet mitt var å lede bønn, men daglig leder i moskeen hadde et ønske om at imamen skulle gjøre mer enn dette, som for eksempel å gi råd og veiledning i religiøse spørsmål. Ideelt skulle det være en imam som har en ordentlig utdanning og som i tillegg behersker norsk og forstår den norske kulturen.⁵ Drømmen var å få en imam som kunne holde fredagsbønnen på norsk.

I dag samarbeider de to moskeene i Tromsø på flere områder. Ledelsen i de to moskeene har møter sammen, samordner bønnetider og arrangerer felles feiringer av *eid*. Samarbeidet begynte med en gang Alnor hadde fått seg eget lokale i 2005.

I 2012 var for eksempel representanter fra begge moskeene med i et utvalg for å ordne ny gravlund for muslimer i Tromsø. En muslimsk gravplass ble tidlig opprettet på Elvestrand og muslimske gravfølger fra hele Nord-Norge har kommet for å bruke denne gravplassen, noe som

⁴ <http://www.risalah.se/> sett: 27.11.2014

⁵ I november 2014 hadde Alnor en stillingsutlysning for imam. Her er ønskede kvalifikasjoner blant annet at imamen skal snakke norsk/svensk/dansk i tillegg til arabisk, og han må ha god forståelse og respekt for skandinavisk samfunn og kultur, i tillegg til relevant utdanning. <http://www.alnor.no/imam.wanted.htm> sett: 27.11.2014

førte til at den raskt ble fylt opp. Nå var representanten fra Alnor medlem i utvalget for ny gravlund, mens representanten fra ISNN var vara.

Når moskeene feirer *eid* sammen leier de som regel en av idretts-hallene i byen, for eksempel Tromsøhallen eller Stakkevollan Idretts-hall. Det er nødvendig fordi det er så mange som deltar på disse feiringene. Dette er store feiringer hvor man blant annet leier inn kaffe-maskiner og bestiller kaker fra bakeri.

Begge moskeene har som hovedfunksjon å være et sted hvor man kan be. Men de har også, lik moskeer andre steder, en rekke andre funksjoner. I tillegg til ritualer som bryllup og begravelser, brukes moskeene til undervisning. Både kvinner, menn og barn har undervisningstilbud i moskeene. Moskeene kan også arrangere andre aktiviteter. Alnor arrangerer for eksempel svømming, bowling og aketurer.

Moskeene i Tromsø har en viktig sosial funksjon for mange av medlemmene. Dette ble også understreket av lederen i Alnor. Mange kommer til Tromsø som flyktinger uten nettverk i byen, og da blir menneskene i moskeene nettverket deres. Derfor har moskeene også et fokus på sosiale sammenkomster. Alnors nettverkskafé er et eksempel på en slik aktivitet moskeen har arrangert. Denne var åpen for alle kvinner, både muslimer og ikke-muslimer, og ble arrangert hver måned. På nettverkskaféen hadde de foredrag fra ulike organisasjoner og institusjoner. Blant annet har de hatt besøk av rektor på Borgtun skole, der barna til flere av medlemmene går på skole. Tanken bak denne sammenkomsten er å knytte nettverk i lokalsamfunnet. Nettverkskaféen har ikke vært aktiv på noen år, men det var planer om å starte den opp igjen. Alnor arrangerer også håndarbeidstreff i dameavdelingen.

Også i Astrid Molaug sin masteroppgave *Muslimske identiteter i Tromsø* (2009) kommer det frem hvor viktig den sosiale funksjonen i moskeene er. Flere av hennes informanter påpekte at moskeene her hadde mye bredere oppgaver enn i hjemlandet. Der gikk de i moskeen for å be, mens de hadde sosiale sammenkomster og måltider knyttet til religiøse begivenheter hos familie og venner. Her gjøres alt i moskeen, i tillegg til at flere også drar ukentlig på moskeen for å være sosiale i tillegg til å be.

Alnor har av og til hatt infostand i byen, der de har prøvd å informere Tromsøs befolkning om islam. Dette ser de som et forsøk på å fjerne misoppfatninger av islam. Samtidig som de også ser på det som en måte å bygge broer på, gjennom å vise at muslimer ikke er noen man behøver å være redd for.

Alnors nettside (<http://www.alnor.no/>) preges av høy aktivitet. Her legger de ut informasjon om moskeen, tekster de har oversatt, informasjon om islam og det som skjer på moskeen. De har også et arkiv på nettsiden, slik at man kan se alt de har lagt ut på nettsiden fra den ble startet. Det første innlegget på nettsiden er fra en grilltur til Sommarøy i 2006. Moskeen sender også ut nyhetseposter. Den består både av artikler og informasjon om aktiviteter og tilbud som moskeen arrangerer. I tillegg til dette har Alnor også en egen YouTube-kanal.

PÅ UNIVERSITETET

Universitetet i Tromsø har både et muslimsk bønnerom og en muslimsk studentforening. Dette er med på å gjøre islam synlig her. Studentpresten var en av de første til å ytre et ønske om et bønnerom for muslimer. Før dette rommet kom på plass fikk studentpresten rapporter om muslimer som ba i bøttekott, laboratorier og under pultene sine. Det første rommet på universitetet som ble brukt som bønnerom lå i Breiviklia og var et gruppe/samtalerom som kunne brukes av alle.

Da Teorifagsbygget var ferdig i 2006 ble det laget et stillerom som kunne brukes av alle. Etersom muslimer har faste bønnetider ble det ofte kollisjon med andre som også ville bruke rommet. Studentpresten satte derfor i gang prosessen med å få et eget bønnerom. I 2010 ble mosallaen på Universitetet i Tromsø offisielt åpnet av daværende rektor Jarle Aarbakke.

Mosallaen ble opprettet under visse forutsetninger. Derfor blir det også ført tilsyn. Universitetet vil ha en viss styring på hva som foregår der, og forsikre seg om at det blir brukt etter hensikt. En av forutsetningene universitetet har fastlagt er at mosallaen skal være et bønnerom for alle muslimer på universitetet, fra alle retninger. Det ser ut til at dette

også fungerer slik i praksis. Det er ingen retninger som har hegemoni, men den muslimske studentorganisasjonen kan ha medlemsmøtene sine der. Bønnerommet har vist seg å være for lite da mange kommer for å delta på fredagsbønnen. Da har praksisen vært at damene må vente, eller ikke komme.

Studentpresten var også med på å starte prosessen for å få i stand en muslimsk studentorganisasjon. Han ville ha mer organiserte former for islam på universitet for å få noen å forholde seg til og som han kunne henvise nye studenter til. Han tok derfor dette opp med noen i Alnor-miljøet. Studentorganisasjonen One Islam ble startet i juli 2009, først som en datterorganisasjon av Alnor Senter.

Etter kort tid ble One Islam kontaktet av både Islam Net og Muslimsk Studentsamfunn, som lurte på om de ville bli et lokallag i deres organisasjon. Begge disse organisasjonene har hovedsete på Østlandet. De endte med å bli en del av Islam Net i desember 2009. Navnet ble dermed endret til Islam Net Student Tromsø (INST). I desember 2009 var daglig leder i Alnor nestleder i INST, og i vedtektene står det at to representanter fra Alnor alltid skal sitte i styret, i tillegg har Islam Net stemmerett i alle saker. Ifølge vedtektene er Islam Net og INST

åpent for alle som har tro på at det ikke finnes noen gud utenom Allah, at Muhammed (fvmh) er det siste sendebud, at Koranen er Allahs ord og at profeten Muhammeds Sunnah er den viktigste og mest autoritative kilden til Islam nest etter Koranen.⁶

På grunn av stor gjennomtrekk av studenter har det vært vanskelig å ha en muslimsk studentorganisasjon i Tromsø. I tillegg har det vært liten interesse for å engasjere seg i den. Det første året hadde organisasjonen rundt ti medlemmer, og et fungerende styre. Men året etter hadde de fleste flyttet fra byen. En tidligere leder i INST fortalte i 2013 at studentforeninga nesten ikke hadde vært aktiv de siste to årene, men at hun og en til fra Alnor brukte å stå på stand og informere om studentorganisa-

⁶ Vedtektene for Islam Net på <http://www.islamnet.no/om-oss/om-oss/2061> (28.03.13).

sjonen på informasjonsdager på universitetet. Dette for å gi informasjon til nye studenter om at organisasjonen fantes hvis de ville ta den opp igjen, men også for å vise nye muslimske studenter at det er flere muslimer på universitetet.

I 2011 var det en del oppstyr rundt INST på universitetet på grunn av studentstyret sin håndtering av INST sin søknad om støtte. De fikk avslag på søknaden på grunn av kravene de stiller til lederen av studentforeninga, noe som står i statuttene til Islam Net. Et av disse kravene går ut på at lederen må følge «muslimsk kleskode». Det endte opp med å bli en større sak som handlet om støtte til alle religiøse organisasjoner på universitetet. Høringsuttalelsen fra studentstyret i denne saken skapte mye debatt fordi de konkluderte med at ingen religiøs organisasjon burde få støtte fordi religiøse aktiviteter ikke hørte hjemme på universitetet.

I starten av 2012 ble det også kjent at en professor på Universitetet i Tromsø nektet en av studentene å komme på forelesning når hun hadde på seg niqab. Dette skapte store overskrifter i avisene og førte til heftig debatt. Saken fikk også plass i tv-programmet Brennpunkt som ble sendt på NRK 12. februar 2013 med tittelen «Niqab på norsk».

MEDIA

Avisene *iTromsø* og *Nordlys* offentliggjorde 26. november 2008 at Alnor hadde planer om å bygge en ny moské i Tromsø. Dette skapte debatt i avisene og på internett. Ine Rehnlund skriver i masteroppgaven *Moskédebatt i Tromsø: en studie av holdninger og argumenter* (2010) om disse debattene. I begge avisartiklene som først brakte saken frem for offentligheten ble det opplyst at den nye moskeen ville koste mellom 50 og 100 millioner kroner, og at 20 millioner av disse pengene skulle komme fra en saudi-arabisk forretningsmann (Rehnlund 2010: 11). Avisene trakk også frem at dette skulle bli en stor moské på 1000 m², og at den skulle bli et nytt landemerke i Tromsø. Debatten raste ut året. Av de 586 debattinnleggene Rehnlund (2010: 30) analyserte i masteroppgaven sin var 256 positive til ny moské i byen mens 311 var negative.

I oktober 2010 publiserte *Nordlys* reportasjeserien «Islam i Tromsø.» Religionshistorikeren Cora Alexa Døving bruker denne saken som eksempel i kapitlet «Det handler om å være herre i eget hus – ‘Islam i Tromsø’: en føljetong i regionavisen *Nordlys*» i boken *Religion i pressen* (2013). Hun skriver at denne serien om islam fikk et stort nedslagsfelt i offentligheten i Tromsø by, blant annet i form av folkemøter. Hun påpeker at saken spredde seg til rikspressen og tv-kanalene, i tillegg til at den førte til at Stortinget debatterte finansiering av moskébygg fra Saudi-Arabia. En av sakene i serien handlet nemlig om planene om å bygge moské som ble kjent i 2008. Denne gangen var overskriften «Islamske fundamentalister i Saudi-Arabia sponser moské i Tromsø» og nå var wahhabisme blitt hovedtema (Døving 2013: 150).

Et seminar om islam i offentligheten ble arrangert 8. og 9. desember 2011 av den tverrfaglige forskerskolen CEPIN (Citizenship, Encounters and Place Enactment in the North) ved Universitetet i Tromsø. Her holdt Døving et foredrag med tittelen «Det handler om å være herre i eget hus» knyttet til artikkelen hun senere publiserte. Seminaret var åpent for alle og fant sted på Universitetet i Tromsø på dagene og på kinoen/utestedet Verdensteateret den siste kvelden.⁷ Under foredraget påpekte Døving at artikkelserien skulle, slik *Nordlys* presenterte den, se på islam i Tromsø. Døving gikk så gjennom de ulike artiklene i serien og fastslo at kun den siste artikkelen faktisk handlet om muslimer i Tromsø. De andre artiklene handlet om ekstremisme, fundamentalisme og terror andre steder. Døving påpekte også at avisen brukte «muslimen» som en global enhetlig representant for islam, man antok at hun eller han var den samme overalt i hele verden. Avisen tok ikke hensyn til at muslimer i Tromsø er forskjellige fra muslimer andre steder. *Nordlys* skrev altså ikke om lokal-islam i Tromsø, men om islam som en enhetlig organisasjon i ferd med å innta Tromsø.

UTFORDRINGER VED Å VÆRE MUSLIM I TROMSØ

En praktisk utfordring for muslimer i Tromsø er midnattssolen og

⁷ Døving holdt en kortere gjennomgang av det samme foredraget på Verdensteateret på kveldstid.

mørketiden. Dette får konsekvenser både for de daglige bønnene og ramadan. Muslimer i Tromsø har løst dette på ulike måter. Noen bruker tidene til Mekka, andre bruker tidene til det nærmeste stedet med soloppgang og solnedgang.

Et sentralt tema i samarbeidet mellom de to moskeene i Tromsø har vært å få til samkjørte bønnetider. Den 26. mai 2012 skrev representanter fra begge moskeene i Tromsø, samt representanter fra islamske trossamfunn i Alta, Ballangen, Hammerfest, Harstad, Kirkenes, Vadsø og Narvik under en avtale.⁸ De kom til enighet om å følge en fatwa fra den saudiarabiske muftien Dr. Abdullah Bin Abdul-Aziz Almosleh angående bønne- og fastetider i arktiske strøk. Dette skjedde etter at Dr. Ali Mohamed Salah (imam på Tawfiq Islamsk Senter i Oslo) og Sheikh Abdinur Mohamad (imam på Dar al-iman i Trondheim) var i Tromsø og hadde møter med imamer og ledere fra ulike trossamfunn. Fatwaen spesifiserer at man ikke skal faste i mer enn 20 timer. Når solen er oppe i mer enn 20 timer skal man følge solen i Mekka. Avtalen skulle i første omgang være gyldig frem til en tyrkisk delegasjon som jobber med bønnetider i nord la frem sine funn.

Den tyrkiske delegasjonen la frem sine utredninger den 12. januar 2013 på en konferanse arrangert av ISNN og Alnor. Her var muslimer fra de ulike trossamfunnene i Nord-Norge invitert. Lærde holdt foredrag og hadde en paneldebatt. Den tyrkiske delegasjonen kom fra Universitetet i Istanbul og hadde gjort feltarbeid i Nord-Norge (inkludert Svalbard) i to år. De hadde målt lys og sett på faktorer som geografiske og fysiske forhold, dyrs adferd og hva som står i Koranen. En tidstabell for sommerhalvåret ble lagt frem på konferansen. De var enda ikke ferdig med å måle lys og observere på vinteren. Delegasjonen kom frem til at man ikke skal faste mer enn 13 timer i døgnet. I tillegg kom de frem til egne bønnetider for ulike steder i nord.

Forslaget denne delegasjonen kom med ble ikke akseptert av lederne av de ulike trossamfunnene som var samlet på konferansen, noe som ble begrunnet med at den var i strid med tradisjonell islamsk oppfatning på enkelte punkter. Derfor gjelder fatwaen fra Saudi-Arabia til

⁸ Disse organisasjonene finnes det lite informasjon om. Her trengs det mer forskning.

de skal samles på nytt igjen. Alle lederne av trossamfunnene som var representert ble enige om dette. Man ønsker at konklusjonen skal bli anerkjent på et internasjonalt fatwanivå før den tas i bruk.

Mange av informantene mine trekker frem at det er en stor gjennomtrekk i muslimske miljøer i Tromsø. Dette har blant annet gjort det vanskelig å beholde imamer i lengre perioder, og det blir vanskelig å få en kontinuitet. Store innvandremiljøer på Østlandet er en faktor som trekker mange dit. I tillegg kan beliggenhet, klima og mørketid virke avskrekkende for mange. Samtidig er boligmarkedet i Tromsø sprenget, og da kan det bli ekstra vanskelig for innvandrere å få seg eller bytte leilighet.

Noen av de som kommer til Tromsø fra utlandet reiser også tilbake til sine hjemland etter en stund. Det kan være ulike grunner til dette. Det kan være de ikke får opphold og det kan være de ikke trives i Tromsø eller i Norge. En dame jeg snakket med på ISNN skulle snart flytte tilbake til hjemlandet fordi hun ikke likte seg her og fordi hun savnet familien som fortsatt var i hjemlandet.

Det at Tromsø er en såpass liten by, med en relativt liten muslimsk befolkning gjør at muslimer i Tromsø savner enkelte tilbud. Det er for eksempel ingen frisørsalonger tilrettelagt for muslimske kvinner, noe flere av de jeg snakket med savnet. I dag klipper de håret sitt selv. Treningscenter for kvinner er også noe som er ønsket i Tromsø.

Da feltarbeidet ble gjennomført fantes det ikke en akseptabel ordning for vasking av døde i forbindelse med muslimsk begravelse. Forholdene som fantes på det tidspunktet ble beskrevet som uverdige. Ved den nye gravlunden på Sandnessund skal det bygges et seremonirom som alle kan bruke, og der skal det også komme et vaskerom muslimer kan bruke.

Navnet til den første moskeen i Tromsø signaliserer at man helt fra starten så Tromsø som et islamsk senter i Nord-Norge. De ville samle alle muslimer i området, og var den første moskeen i Nord-Norge. I dag finnes det flere moskeer i Nord-Norge, men Tromsø fungerer fortsatt på mange måter som et senter. Det er de to moskeene i Tromsø som har arrangert samlingene hvor trossamfunn i hele Nord-Norge har diskutert

bønnetidsproblematikk. Muslimer fra andre steder i Nord-Norge kommer til Tromsø for å gifte seg og for å begraves. Når muslimer fra for eksempel Finnmark blir gravlagt i Tromsø holdes det seremonier for dem her. Hvis avdøde ikke har familie eller pårørende i Tromsø, finner moskeene noen som påtar seg vasking og svøping.

MANGFOLD

Selv om begge moskeene er sunnimuslimske så finnes det forskjeller mellom dem, som for eksempel at sjiamuslimer tidligere har fått bruke ISNN for å ha sine egne feiringer. En annen forskjell gjelder den allerede nevnte feiringen av mawlid. I forkant av denne feiringen både i 2012 og 2013 sendte Alnor ut nyhetsbrev på epost som inneholdt oversettelser av tekster som forteller at mawlid er *bid'a* (innovasjon).⁹ I 2013 ble jeg invitert med på mawlid-feiringen i ISNN. Dette er ikke en «offisiell høytid» i moskeen, men de som ville feire den fikk bruke moskeen.

I 2013 ble feiringen i moskeen holdt 25. januar. Det startet klokka seks på kvelden. Jeg var (naturlig nok) i dameavdelingen. Vi endte opp med å være 12 damer og 20 barn på den delen av feiringen som foregikk i moskeen. Det var kvinner og barn fra Somalia, Kurdistan, Syria, Norge, Tsjetsjenia og Pakistan. Dameavdelingen i moskeen er i andre etasje, mens mennene er nede i førsteetasjen. Vi i dameavdelingen hørte det som foregikk nede på høyttalere. Det startet med at imamen ønsket velkommen, og vi fikk forklart programmet for kvelden. Deretter kom det en tale som rettferdiggjorde feiringen av mawlid og understreket hvorfor det ikke var *kufi* (vantro) å feire denne dagen. Det ble fastslått at de feiret fødselsdagen til Muhammed, og det faktum at han var født gjorde at de feiret et menneske og ikke en gud. Så fulgte opplesninger fra Koranen, dikt og sang, både på arabisk og urdu. En av jentene var nede og resiterte koranvers i mikrofonen. Det ble også sunget «lov-sanger» og lest dikt på norsk, og det var bønn og tale på engelsk. Etter hvert ble det servert dadler og mandariner. Etter tre timer i moskeen var

⁹ Dermed sies det at feiring av mawlid ikke er «autentisk» eller «korrekt» islam.

det tid for mat. Da dro vi over til en annen bygning hvor maten var gjort klar, og kvelden fortsatte som et selskap med masse mat, frukt og kaker.

Det eksisterer ingen offisiell sjia-forening eller organisasjon i Tromsø, men det finnes sjiamuslimske nettverk. Røde Kors bygget har blant annet blitt brukt av sjiamuslimer når de skal ha feiringer. Begge moskeene har sjiamuslimer som kommer dit for å be.

Muslimer i Tromsø kommer fra mange forskjellige land. Hvert enkelt menneske har sin bakgrunnshistorie og sitt forhold til sitt eventuelle tidligere hjemland. De har blant annet ulik grad av kontakt med mennesker i de tidligere hjemlandene. Noen har også nettverk i mange forskjellige land og på ulike steder. De menneskene som har kommet til Norge fra andre land har ulike opplevelser i forbindelse med møtet med et nytt land, og de har ulike forhold til det nye landet og mennesker her.

De første muslimske innvandrere i Tromsø er fra en annen generasjon enn de første muslimske innvandrene i Oslo, ettersom innvandringen her startet senere. Tromsø blir likevel påvirket av utviklingen i Sør-Norge, blant annet fordi folk reiser mellom disse byene og landsdelene. På universitetet blir kanskje dette ekstra tydelig. Muslimske ungdommer fra sør i landet kommer til Tromsø for å studere.

Mangfoldet i Tromsø vises også gjennom ulike grader av engasjement. De fleste muslimene jeg har snakket med har hatt en tilknytning til en av moskeene, og dermed vil min fremstilling preges av dette. Muslimer som ikke går i moskeen har blitt ganske usynlige i mitt arbeid. Samtidig er det et stort mangfold blant de muslimene som går i de to moskeene. De muslimske miljøene i Tromsø består av mange forskjellige mennesker med like mange måter å være muslim på.

ISLAM SOM KLOKKE OG KOMPASS

Religioner kan forstås som en samling praksiser som orienterer grupper og individer i tid og rom, forvandler miljøet og lar de bo i de verdenene de lager, hevder Thomas Tweed (2006: 82). Slik kan også islam være for muslimer i Tromsø. Tweed (2006: 82) påpeker at det å oppholde seg er noe man gjør aktivt. Han hevder videre at dette involverer tre over-

lappende prosesser. Disse er kartlegging, bygging og det å bebo. De menneskene som bygger sine hjem i Tromsø jobber for å få dette til. Det at dette er en aktiv handling vises også ved at ikke alle muslimer som kommer til Tromsø blir boende i byen. Mange flytter sørover når de får mulighet til det.

Opprettelsen av moské i Tromsø er et eksempel på hvordan mennesker forvandler miljøet rundt seg. Det å starte en moské krever mye planlegging og jobbing. Det var for eksempel ikke enkelt å finne et passende sted. Samtidig krever det tid og arbeid å drive en moské. Moskeene i byen er ikke statiske størrelser, de er drevet av mennesker med ulike mål og visjoner for fremtiden, med ulike investeringer i organisasjonen.

Begge moskeene er i bygninger opprinnelig laget for andre formål. Alnor Senter vil bygge en ny moské i byen. Denne vil, på en annen måte enn de bygningene som står i dag, være med på å forvandle miljøet muslimene i byen lever i. En moskébygning konstruert for dette formålet vil i større grad synliggjøre og fastslå muslimers tilstedeværelse i og tilhørighet til Tromsø, også for ikke-muslimer, ettersom denne vil bli en synligere del av bybildet enn de eksisterende moskeene. Dette viser også at prosessene Tweed identifiserer virkelig er overlappende. Muslimer som oppholder seg i Tromsø, kartlegger, bygger og bebor om hverandre.

Islam i Tromsø er dynamisk. Miljøene formes av kontinuerlige forhandlinger og forandringer. De påvirkes blant annet av hvilke mennesker som til enhver tid bor i byen. Et eksempel på det er når en gruppe etter hvert bryter ut av den eksisterende moskeen og lager en ny. Tromsø vil også etter hvert få flere muslimer som er født og oppvokst i byen, noe som også vil være med på å bringe noe nytt inn i de muslimske miljøene her. Slik vil de muslimske miljøene i byen få flere mennesker som identifiserer seg selv som både muslimer og nordnorske, og dermed få en sterkere tilknytning til landsdelen.

Samtidig påvirkes muslimer i Tromsø av kontakten med andre miljøer både i og utenfor Norge. Da avtalen om bønnetider skulle signeres hadde imamer og ledere i nordnorske moskeer møter med to andre imamer (fra moskeer i Oslo og Trondheim). Dette kan se ut til å være

noe nytt i Norge, da ingen lokale imamer hadde en posisjon som gjorde at han ble konsultert av andre enn sine egne før 2008 (Vogt 2008: 19). Dette kan tyde på at det er i ferd med å etableres mer overordnede muslimske autoriteter i Norge.

Media er også med på å forme islam i Tromsø. Både ved at muslimer i Tromsø bruker internett som en informasjonskilde for å lære mer om islam, og med tanke på det som publiseres om islam i Tromsø. For eksempel har planene om et nytt moskébygg i Tromsø foreløpig blitt lagt på is etter medieoppslag og debatter.

Religioner beveger seg og forandrer seg ved at mennesker beveger seg gjennom rom og tid og har kontakt med andre mennesker. Tromsø er ikke isolert fra resten av verden. Når islam kommer til Tromsø er det på grunn av mennesker som har tatt med seg ideer, tanker og praksiser til nye steder. Og islam i Tromsø blir kontinuerlig påvirket av ting som skjer i resten av verden.

I Tromsø blir religionens bevegelse og forandring tydelig blant annet gjennom bønnetider og ramadan. Praksiser som har opprinnelse nærmere ekvator har blitt tatt med til Nord-Norge og skal nå tilpasses et liv over polarsirkelen. Det er ikke en lang historie med muslimer i Tromsø og derfor er noen av de problemstillingene de møter på i denne delen av verden relativt nye. Bønnetidskonferansene i Tromsø og avtalene som er skrevet i forbindelse med dette er noen av mange eksempler som viser at man jobber med å løse dette.

At religioner kan fungere som klokke og kompass (Tweed 2006: 90f.) blir også synlig i møtet med muslimer i Tromsø. De spesielle lysforholdene som finnes i Nord-Norge gjør at muslimer som har flyttet til Norge blir bevisste på det med bønnetider og ramadan på en annen måte enn det de har vært i hjemlandet. Her blir de nødt til selv å finne frem til hvilke bønnetider de skal bruke ettersom man store deler av året ikke kan gå etter sola, men må følge tabeller og se på klokka. Det blir derfor ekstra tydelig at islam kan være en samling praksiser for muslimer å orientere seg i tid og rom med. Muslimer som ber til faste tider får en påminnelse om at Tromsø ligger langt nord hver gang de ber. Samtidig orienterer de seg i rom blant annet

ved hvordan Tromsø ligger i forhold til Mekka, og hvilken retning de skal be i. Dette er noe de gjør både i hjemmet, i moskeen og på universitetet.

Mennesker orienterer seg i tid gjennom årlige kalenderriter (Tweed 2006: 92). Muslimers høytider forskyves hvert år i forhold til årstidene. Likevel vil deres årlige høytider være med å gi en orientering i tid, ettersom det er noe som skjer hvert år. Samtidig vil de påvirkes av de årlige kalenderritene som finnes i storsamfunnet. Offentlige helligdager er ofte kristne høytider. Slik påvirker også den kristne kalenderen muslimer i Tromsø, samtidig som dette også setter fokus på sted da det blir ekstra tydelig at de befinner seg i et land hvor majoriteten ikke er muslimer.

Dette ble synlig da de første somalierne kom til Tromsø. Det ble viktig for de å få en egen gravplass, ettersom de i denne sammenhengen ikke identifiserte seg med kristne nordmenn. Dette var med på å markere at de var fra et annet sted enn Tromsø. Slik er religion med på å markere hvor mennesker er fra, med på å identifisere hvem de er med, og med på å bestemme hvordan de beveger seg (Tweed 2006: 79). Dette kommer også frem ved at moskeene blir en svært viktig del av det sosiale livet for mange. Det at mennesker som flytter til Tromsø er muslimer er med på å bestemme at de drar i moskeen, og det er dermed her de får sitt sosiale møtested og nettverk. Religion kan på denne måten være med på å skape identiteter og være med på å bestemme hvem som er innenfor og utenfor gruppa (Tweed 2006: 97).

Selv om religioner kan være identitetsmarkører betyr ikke det at alle muslimer i Tromsø er sammen med hverandre. Muslimer er ikke en homogen enhet, men består av individer og grupper med ulike bakgrunner og motiver. Tweed (2006: 97) skriver at individer og grupper bruker religioner for å forhandle frem kollektive identiteter og forestille seg gruppas delte steder. Moskeen kan være muslimer i Tromsø sitt delte sted, og «muslimer» kan være en kollektiv identitet. Samtidig er også «muslimer som feirer mawlid» en kollektiv identitet og den dagen dette feires er moskeen denne gruppas delte sted. Tweed (2006: 97f.) påpeker at i slike prosesser etableres sosiale hierarkier innad i gruppa

og det skapes klassifiseringer av andre utenfor gruppa. Klassifiseringer av andre utenom gruppa kan være «ikke-muslimer» eller «muslimer som ikke går i moskeene» eller «muslimer som går i den andre moskeene» eller «muslimer som ikke feirer mawlid.»

Tweed skriver at ved dannelsen av kollektive identiteter og gruppers delte steder dannes sosiale hierarkier også innenfor gruppene (2006: 97f.). Moskeens kollektive identitet og hierarkiet i den er ikke statisk. Det er lagd av mennesker som hele tiden forhandler om, forandrer eller opprettholder dette. Dette kan vise seg i hvem som får definere hvilke ideologiske retninger moskeene skal ha og hvilke aktiviteter som skal foregå i regi av moskeene. For eksempel blir dette synlig når moskeene i Tromsø har undervisning «om islam» og i hva de legger ut på hjemmesidene sine og sender ut i nyhetseposter. Dette innebærer at noen i moskeene får definere hva islam er, og hva som er korrekt islam. Dette vil igjen også være med på å orientere noen muslimer i rom, da det kan bli tydelig at de befinner seg på et annet sted enn (det tidligere) hjemlandet ettersom de religiøse oppfatningene de har med seg ikke trenger å bli sett på som riktige hos de som har denne defineringsmakten i Tromsø. For eksempel vil dette gjelde for muslimer som er medlemmer i Alnor, men som er vant til å feire mawlid i hjemlandet.

Islam i Tromsø blir hele tiden forhandlet av ulike mennesker som forsøker å tilpasse livet i nord til islam, og å tilpasse islam til livet i nord. Religion er noe som forandrer seg med tid og sted. Ved å bruke Tweeds perspektiver kommer disse kontinuerlige prosessene tydeligere frem. Gjennom en synlig tilstedeværelse i landsdelen i over 30 år har muslimer brukt religiøse praksiser for å orientere seg i tid og rom.

Opprettelsen av moskeene, aktivitetene de muslimske samfunnene arrangerer, tilstedeværelsen på universitetet og synligheten i media er eksempler på at muslimer i Tromsø har funnet, og fortsatt finner, sine plasser i Tromsø. Religiøse praksiser har blitt brukt som en måte å forvandle miljøet rundt seg på ved at muslimer oppholder seg her og aktivt kartlegger, bygger og bebor. Samtidig gjør tilstedeværelsen av muslimer i Tromsø, gjennom deltakelse i arbeidsliv, skole, fritidsaktiviteter og lokalsamfunnet i helhet, islam til en del av mangfoldet og dagliglivet i

Tromsø. Det at islam i Tromsø ikke er en statisk størrelse, men en kontinuerlig prosess, blir også synliggjort ved at muslimer i Tromsø fortsatt jobber med å finne løsninger på utfordringer knyttet til den geografiske beliggenheten og de sosiale særegenhetene. Slik blir det også tydelig at gjennom kontinuerlige forhandlinger, tilpasninger og endringer har islam blitt en nordnorsk religion.

REFERANSER

- Alnor Senter. Hjemmeside: <http://www.alnor.no> (lest 03.05.2013).
- Bratrein, Håvard D. 1994. *Karlsøy og Helgøy Bygdebok*, bind IV. Hansnes: Karlsøy kommune.
- Bratsvedal, Ine R. 2013. *Islam i Tromsø: en begynnelse på en historie* (masteroppgave i religionsvitenskap). Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Brennpunkt*. 2013. «Niqab på Norsk.» Regissert av Hanna Førland. Produsert av NRK.
- Døving, Cora Alexa. 2013. «Det handler om å være herre i eget hus - 'Islam i Tromsø': en føljetong i regionavisen *Nordlys*.» *Religion i pressen*, red. C. A. Døving & S. E. Kraft. Oslo: Universitetsforlaget.
- Døving, Cora Alexa & Siv Ellen Kraft (red.). 2013. *Religion i pressen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksen, Eli-Anne Vongraven. 2011. «Muslim Society Trondheim tar plass i det offentlige rom.» *Chaos: Skandinavisk tidsskrift for religionshistoriske studier* 55, s. 135–152.
- Islam Net Student Tromsø. Hjemmeside: <http://www.islamnet.no/om-oss/lokallag/islam-net-student-tromso> (lest 04.04.2013).
- Islam Net. Vedtekter: <http://www.islamnet.no/om-oss/om-oss/2061> (lest 04.04.2013).
- Islamsk Senter Nord-Norge. Hjemmeside: <http://isnn.no/> (lest 03.05.2013).
- 2012. Avtale mellom islamske trossamfunn i Nord-Norge: <http://isnn.webs.com/avtale.pdf> (lest 03.05.2013).
- Jacobsen, Christine M. 2009. «Norway.» *Islam in the Nordic and Baltic Countries*, red. G. Larsson. London: Routledge.

- Jacobsen, Knut A. (red.). 2011. *Verdensreligioner i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Larsson, Göran (red). 2009. *Islam in the Nordic and Baltic Countries*. London: Routledge.
- Markussen, Hege Irene & Richard Johan Natvig (red.). 2005. *Islamer i Norge*. Uppsala: Universitetsstryckeriet.
- Molaug, Astrid. 2009. *Muslimske identiteter i Tromsø* (masteroppgave i religionsvitenskap). Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Nielsen, Jørgen S. (red.). 2011. *Yearbook of Muslims in Europe* 3. Leiden: Brill.
- Rehnlund, Ine. 2010. *Moskédebatt i Tromsø: en studie av holdninger og argumenter* (masteroppgave i religionsvitenskap). Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Tjelmeland, Hallvard. 1996. *Tromsø gjennom 10000 år - fra byfolk til bona og tromsøværing 1945–1996*. Tromsø: Tromsø Kommune.
- Tweed, Thomas A. 2006. *Crossing and Dwelling: A Theory of Religion*. Cambridge: Harvard University Press.
- Vogt, Kari. 2011. «Islam i Norge.» *Verdensreligioner i Norge*, red. K. A. Jacobsen. Oslo: Universitetsforlaget.
- 2008. *Islam på norsk: moskeer og islamske organisasjoner i Norge*. Oslo: Cappelen Damm.

ABSTRACT

This article is a result of the first research into the history of Islam in Tromsø and Northern Norway. How have Muslims adapted life in the north to Islam, and Islam to life in the north? What are the challenges they have met as they have made homes and crossed boundaries in order to live Muslim lives in this part of the world? I shed light on these issues through fieldwork, interviews and studies of written sources, and by borrowing perspectives from the historian of religions Thomas Tweed.

KEYWORDS: Islam; Tromsø; Northern Norway; local religion; belonging